

Broj: 01-501/22-p
Podgorica, 30.12.2022. godine
MK

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, u skladu sa odredbom člana 41 stav 1 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Sl. list CG", br. 42/11 i 32/14) nakon završenog postupka po pritužbi, daje

MIŠLJENJE

1. Uvod

1. XY iz Berana, podnijela je pritužbu u vezi sa ostvarivanjem prava na obrazovanje.

U pritužbi je između ostalog, navela: da je njena kćerka XY dijete sa invaliditetom – sa tjelesnim oštećenjem i koristi invalidska kolica; da je sa odličnim uspjehom završila osnovnu školu; da je upisala JU Srednju stručnu školu u Beranama, smjer Elektrotehničar za razvoj web i mob. aplikacije; da je Komisija za usmjeravanje Opštine Berane, 27.06.2022. godine, donijela rješenje kojim se X. usmjerava u JU Srednju stručnu školu Berane navedeni smjer, te je naloženo ustanovi da obezbijedi kadrovske, prostorne, materijalne i druge uslove za realizaciju obrazovnog programa u koji je djevojčica usmjerena; da je u školi problem pristupačnosti, jer se kabineti i učionice nalaze na drugom i trećem spratu, te da ne postoji pristup osobama sa invaliditetom; da su se posredstvom Škole, obratili Ministarstvu prosvjete, radi obezbjeđenja pristupa – lifta; da nijesu dobili odgovor od Ministarstva, a da ni Škola takođe nije dobila nikakav odgovor od Ministarstva kojem se obratila ovim povodom.

Smatraju da je neophodno obezbijediti adekvatan pristup obrazovno-vaspitnoj ustanovi kako bi njena kećerka mogla ostvariti pravo na obrazovanje shodno propisima.

Od Zaštitnika traže da im pomogne u okviru svojih nadležnosti, kako bi svi učenici ostvarivali jednaka prava.

2. Postupanje Zaštitnika

2. Zaštitnik je pokrenuo ispitni postupak i zatražio izjašnjenja od JU Srednje stručne škole u Beranama i Ministarstva prosvjete.

3. JU Srednja stručna škola Berane, dostavila je izjašnjenje u kojem se navodi da su sve informacije koje je gđa XY predočila Zaštitniku, tačne; da se naime 8.04.2022. godine obratila školi a preko škole i Ministarstvu za obezbjeđenjem kadrovskih, prostornih i drugih usluga za nastavak daljeg školovanja kćerke; da je glavni problem neprilagođenost objekta škole osobama sa invaliditetom, tj. nemogućnost kretanja osobe u kolicima u objektu; da se direktor 12.04.2022. godine, obratio Ministarstvu, kao i ponovo kada je došlo do promjene u reorganizaciji (novom ministru) radi prilagođavanja objekta odnosno izgradnje pomoćnog lifta; da je nezvanično obaviješten da je to prilagođavanje ušlo u neki od IPARD programa; da je 26.07.2022. godine komisija Ministarstva obišla objekat i predložile odgovarajuće rješenje; da škola izražava spremnost da se djetetu pomogne u nastavku školovanja početkom školske 2022/2023 godine; da je mal. X. upisala I razred – obrazovni program Elektrotehničar za razvoj web i mobilnih aplikacija; da je tokom avgusta 2022. godine komisija Ministarstva obišla školu, a 21.09.2022. godine potpisan je ugovor sa

projektantskom kućom „URBI.pro“ doo Podgorica na ažuriranju glavnog projekta adaptacije škole, gdje će biti predviđeno i prilagođavanje objekta sa svim zakonski predviđenim uslovima za lica sa posebnim potrebama (projektantu je dato da odluči da li će biti izgrađen lift ili specijalne rampe); da bi omogućili pristup tim osobama na ulazu škole su samoinicijativno odradili pristupnu rampu i do konačnog rješenja omogućili održavanja nastave u prizemlju zgrade škole, a konačnom adaptacijom po revidiranom projektu će biti omogućen pristup svim djelovima zgrade (učionicama, kabinetima, posebnim toaletima).

4. Ministarstvo prosvjete u izjašnjenju navodi: da Strategija inkluzivnog obrazovanja (2019-2025) kroz Strateški cilj 1 namjerava da obezbijedi i primjeni dostupnost i pravičnost obrazovanja; u okviru ovog namjerava da se postigne veći stepen jednakog pristupa objektima (arhitektonska, fizička, tehnička, informaciona, didaktička pristupačnost obrazovno-vaspitnih ustanova); da kroz projekta „Unaprjeđenje obrazovnih programa i usluga za zadovoljenje potreba marginalizovanih grupa (SOPEES 2015-2017) radi se na poboljšanju pristupačnosti za osam škola koje su odabrane nakon analize broja učenika, vrsti njihovih smetnji i teškoća u razvoju; u dosadašnjem periodu u 2022. godini, Ministarstvo je pripremio i uputilo instrukcije za potrebnu ispunjenja elemenata pristupačnosti prema svim obrazovno-vaspitnim ustanovama; da je praćeno gantogramom prioritarnih oblasti čije ispunjenje očekuju; da u ovoj konkretnoj situaciji, ohrabruje to što je urađen Individualni tranzicioni plan (ITP-1) za dijete, koji služi da se povežu osnovna i srednja škola i prepozna što je neophodno sprovesti u pogledu prilagođavanja nastavnog procesa i ambijenta; da će se od početka školske 2022/2023 godine raditi na realizaciji školskih akcionih planova koji se odnose na elemente pristupačnosti; da će Ministarstvo, voditi računa o najboljem intreresu za svako dijete, a u pogledu konkretnog slučaja, preduzeće sve potrebne radove koji podrazumijevaju i određene procedure kako bi se obazbijedili neophodni uslovi za školovanje za dijete.

3. Utvrđene činjenice

5. Iz pritužbe i dostavljenih izjašnjenja proizilazi:

- da je mal. XY. (2007), kao dijete sa smetnjama, na onovu predloga Komisije za usmjeravanje, usmjerna u JU Srednju stručnu školu Berane, Rješenjem br 05-187-27/3 od 27.06.2022.g.;
- da se u dispozitivu rješenja ističe da je ustanova dužna da obezbijedi kadrovske, prostorne, materijalne i druge uslove za realizaciju obrazovnog programa u koji je djevojčica usmjerena;
- da se u obrazloženju Rješenja navodi da zbog kolica na ručni pogon, kojima je uslovljeno kretanje djeteta, potrebno je da škola ima pristupnu rampu, lift ili stepenišnu platformu, a što se prostorija tiče, treba da na ulazima nema preporeka, tj. fizičkih barijera);
- da Škola preduzima radnje i mjere u cilju adaptacije objekta i prostorija za učenike smanjene pokretljivosti;
- da je tokom avgusta 2022. godine komisija Ministarstva posjetila školu a da je 21.09.2022. godine potpisan ugovor sa projektantskom kućom na ažuriranju glavnog projekta adaptacije škole, gdje će biti predviđeno i prilagođavanje objekta sa svim zakonski predviđenim uslovima za lica sa posebnim obrazovnim potrebama;
- da je Ministarstvo prosvjete od strane roditelja učenice, kao i Škole, u aprilu 2022. godine obaviješteno o problemu sa pristupom školi koju je željela da upiše X.;
- da se kroz projekat „Unaprjeđenje obrazovnih programa i usluga za zadovoljenje potreba marginalizovanih grupa“ (SOPEES 2015-2017) radi na poboljšanju pristupačnosti za 8 škola koje su odabrane;
- da do danas lift/rampa nije izgrađen, te od početka 2022/2023 školske godine, mal. X pohađa nastavu u prizemlju škole;

4. Relevantni propisi

6. Ustavom Crne Gore („Sl. list CG" br.1/7) utvrđeno je:

“Jemči se posebna zaštita lica sa invaliditetom.”(Član 68) “

Dijete uživa prava i slobode primjerno njegovom uzrastu i zrelosti. (Član 74/1)

“Jemči se pravo na školovanje pod jednakim uslovima.

Osnovno školovanje je obavezno i besplatno. “(Član 75 stav 1 i 2)

7. Konvencijom o pravima djeteta UN-a, garantovano je:

Države-potpisnice će poštovati i garantirati prava izložena u ovoj Konvenciji svakom djetetu u svojoj jurisdikciji, bez diskriminacije bilo koje vrste, bez obzira kojoj rasi, boji, spolu, jeziku, religiji, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom porijeklu, bez obzira na imovinsko stanje, onesposobljenosti, rođenje ili drugi status kome dijete, njegovi roditelji ili zakonski staratelji pripadaju.

Države-potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće mjere da osiguraju zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije ili kazne na osnovu statusa, aktivnosti, izraženog mišljenja ili ubjeđenja roditelja djeteta, zakonskih staratelja ili članova porodice. (čl.2)

U svim akcijama u vezi s djecom, bez obzira da li ih poduzimaju javne ili privatne društvene dobrotvorne institucije, sudovi, upravne vlasti ili zakonska tijela, najbolji interesi djeteta biće od prvenstvenog značaja.

Države-potpisnice uzimaju na sebe da osiguraju djetetu zaštitu i brigu koja je potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih staratelja ili drugih pojedinaca zakonski odgovornih za njega, i da bi se ovo postiglo, preduzeće sve zakonske i upravne mjere.

Države-potpisnice će osigurati da se institucije, službe i ustanove odgovorne za brigu o djeci i njihovu zaštitu pridržavaju standarda uspostavljenih od odgovarajućih vlasti, naročito u pogledu sigurnosti, zdravlja, u broju i prikladnosti njihovog osoblja kao i odgovarajućeg nadzora nad njima.”(Član 3.)

Države-potpisnice priznaju da mentalno ili fizički onesposobljeno dijete treba da uživa pun i pristojan život, u uslovima koji obezbjeđuju dostojanstvo, potiču samopouzdanje i olakšavaju aktivno dječije učešće u zajednici.

Države-potpisnice priznaju pravo onesposobljenom djetetu na posebnu brigu i potpomagaće i obezbjeđivati, u zavisnosti od dostupnih sredstava, pružanje pomoći takvom djetetu i onima koji su odgovorni za brigu o njemu, pomoć koju oni zatraže i koja odgovara dječijem stanju i prilikama roditelja ili drugih koji se brinu za dijete.

Priznajući posebne potrebe onesposobljenog djeteta, pomoć koja se daje u skladu sa stavom 2. ovog člana davat će se besplatno gdje god je to moguće, uzimajući u obzir finansijska sredstva roditelja ili drugih koji se brinu za dijete, i ona će biti planirana tako da se onesposobljenom djetetu pruži uspješan pristup obrazovanju, školovanju, zdravstvenim službama, službama za rehabilitaciju, pripremi za zaposlenje i mogućnostima rekreacije na način koji pomaže djetetu da postigne što potpuniju moguću društvenu integraciju i individualni razvitak, uključujući njegov kulturni i duhovni razvitak. (čl. 23 st. 1.. 2 i 3)

“Države-potpisnice priznaju pravo djeteta na obrazovanje, a da bi se ovo pravo ostvarilo postupno i na osnovi jednakih mogućnosti, one će: (a) Proglasiti osnovno školovanje obaveznim i besplatno dostupnim za svakoga; (b) Ohrabrivati razvitak različitih oblika srednjeg obrazovanja, uključujući opšte i stručno obrazovanje, učiniti ih dostupnim i pristupačnim svakom djetetu, i poduzeti odgovarajuće mjere kao što je uvođenje besplatnog obrazovanja i nuđenje finansijske pomoći u slučaju potrebe; (c) Omogućiti pristup visokom obrazovanju za sve, na osnovu sposobnosti, svim odgovarajućim sredstvima; (d) Učiniti dostupnim svoj djeci obrazovne i stručno-obrazovne informacije i savjetovanje; (e) Preduzeti mjere da se podrži redovno pohađanje škola i smanjenje stopa prekida školovanja.

Države-potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće mjere da bi se obezbijedilo da se školska disciplina provodi na način primjeren dječijem ljudskom dostojanstvu i u skladu s ovom Konvencijom Države-potpisnice će unaprijeđivati i ohrabrivati međunarodnu saradnju u stvarima koje se odnose na obrazovanje, naročito da bi se pridonijelo eliminaciji neukosti i nepismenosti širom svijeta i olakšao pristup naučnom i tehničkom znanju i modernim nastavnim metodama. U ovom pogledu će se posebna pažnja posvetiti potrebama zemalja u razvoju.”(Član 28.) ”

Države-potpisnice se slažu da se obrazovanje djeteta usmjeri ka:

(a) Razvoju dječije ličnosti, talenta i mentalnih i fizičkih sposobnosti do njihovih punih mogućnosti;... ”(Član 29 stav 1/1.)

8. Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, propisano je:

Države potpisnice poduzet će sve potrebne mjere kako bi osigurale da djeca s invaliditetom potpuno uživaju sva ljudska prava i osnovne slobode ravnopravno s drugom djecom.

U svim akcijama koje se odnose na djecu s invaliditetom prvenstvena pažnja bit će posvećena najboljem interesu djeteta.

Države potpisnice osigurat će da djeca s invaliditetom imaju pravo slobodno izraziti svoje stavove o svim pitanjima koja ih se tiču, a njihovi stavovi razmotrit će se s obzirom na njihovu dob i zrelost, ravnopravno s drugom djecom, te će im u ostvarivanju toga prava biti pružena pomoć u skladu s invaliditetom i uzrastom. (čl. 7)

Države potpisnice priznaju pravo svih osoba sa invaliditetom na obrazovanje. Sa ciljem da ostvare uživanje ovog prava bez diskriminacije i na osnovu jednakosti sa drugima, države potpisnice osiguraće inkluzivni sistem obrazovanja na svim nivoima i učenje tokom čitavog života usmjereno na:

(a) Pun razvoj ljudskih potencijala i osjećanja dostojanstva i samovrijednosti, kao i jačanje poštovanja ljudskih prava, osnovnih sloboda i ljudske raznovrsnosti,

(b) Razvijanje ličnosti, talenata i mentalnih i fizičkih sposobnosti osobe sa invaliditetom do najveće moguće mjere,

(c) Omogućavanje da sve osobe sa invaliditetom efektivno učestvuju u slobodnom društvu.

2. Prilikom ostvarivanja ovog prava, države potpisnice će osigurati da:

(a) Osobe sa invaliditetom ne budu isključene iz opšteg obrazovnog sistema na osnovu svoje invalidnosti, a da niti jedno dijete sa invaliditetom ne bude isključeno iz besplatnog i obaveznog osnovnog obrazovanja, ili iz srednjeg obrazovanja, zbog svog invaliditeta;

(b) Osobe sa invaliditetom imaju pristup inkluzivnom, kvalitetnom, besplatnom i obaveznom osnovnom obrazovanju, ili srednjem obrazovanju u svojoj lokalnoj zajednici na osnovu jednakosti sa drugima;

(c) Budu osigurane **razumne adaptacije** koje će odgovoriti potrebama pojedinaca;

(d) Osobama sa invaliditetom bude pružena podrška u sklopu opšteg obrazovnog sistema koja im je potrebna da bi im se olakšalo efektivno obrazovanje.

(f) Budu pružene individualizovane mjere podrške u okruženjima koje maksimiziraju akademski i socijalni razvoj, u skladu sa ciljem pune uključenosti. (čl. 24 stav 1-3)

9. Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore", br. 35/15 i 44/15), propisuje:

Državni organi, organi državne uprave, organi jedinica lokalne samouprave, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja (u daljem tekstu: organi), kao i druga pravna i fizička lica, u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja, dužni su da donose, odnosno uvode i sprovode propise i posebne mjere, koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje ravnopravnosti i zaštite lica sa invaliditetom, koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju u odnosu na druga lica.

Propisi i posebne mjere se donose, odnosno preduzimaju u oblasti: uređenja prostora i izgradnje objekata, informisanja, saobraćaja, vaspitanja i obrazovanja, zapošljavanja, rada, zdravlja, socijalne

zaštite, kulture, javnog i političkog djelovanja, kao i u drugim oblastima društvenog života u kojima postoje razlozi za njihovo donošenje, odnosno uvođenje u smislu stava 1 ovog člana. Posebne mjere iz stava 1 ovog člana, primjenjuju se srazmjerno potrebama i mogućnostima i traju do ostvarenja ciljeva koji su tim mjerama utvrđeni. (čl. 5)

Diskriminacijom po osnovu smetnje u razvoju, odnosno invaliditeta na svim nivoima obrazovanja i vaspitanja, u smislu propisa iz oblasti obrazovanja i vaspitanja, smatra se:

- 1) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje licu sa invaliditetom izbora obrazovnog programa i upisa i pristupa i boravka u obrazovno-vaspitnoj ustanovi, u skladu sa njegovim mogućnostima;
- 2) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje licu sa invaliditetom praćenja nastave i provjere znanja, kao i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, uključujući i učešće u vannastavnim aktivnostima i takmičenjima;
- 3) nepreduzimanje i nesprovođenje posebnih mjera iz člana 5 ovog zakona za uspostavljanje i pružanje individualizovane podrške za nesmetano praćenje nastave i provjeru znanja, kao i učešće u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, uključujući i učešće u vannastavnim aktivnostima i takmičenjima, u skladu sa propisima iz oblasti obrazovanja i vaspitanja; i
- 4) isključivanje lica sa invaliditetom iz obrazovno-vaspitne ustanove kad u istoj ili sličnoj situaciji tome ne podliježu njegovi vršnjaci. (čl. 21)

10. Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju ("Sl. listu RCG", 31/05, 49/07, "Sl. listu CG", br 21/09, ... 45/10, ..., 44/13, 47/17, ...146/21), propisano je:

Obrazovanje i vaspitanje ima za cilj:

da omogući pojedincu, u skladu sa sopstvenim mogućnostima, uključivanje i participaciju na svim nivoima rada i djelovanja (član 2/6)

Stručno obrazovanje obavljaju stručne škole, ili stručne škole zajedno sa poslodavcem, u skladu sa zakonom.

Više stručno obrazovanje obavljaju više stručne škole, u skladu sa zakonom.

U stručnoj školi može se obavljati i opšte srednje obrazovanje (mješovita škola).

U obrazovnom centru može se izvoditi više različitih obrazovnih programa iz više nivoa obrazovanja. Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama obavljaju predškolske ustanove, škole i resursni centri, u skladu sa zakonom. (čl. 27 st. 6-10)

11. Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama ("Sl. list RCG", br. 80/04, "Sl. list CG", br. 45/10 i 47/17 145/21), propisuje:

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama je djelatnost od javnog interesa. (čl. 2)

Djeca sa posebnim obrazovnim potrebama, u smislu ovog zakona, su:

- 1) djeca sa smetnjama u razvoju djeca sa tjelesnom, intelektualnom, senzornom smetnjom, djeca sa kombinovanim smetnjama i smetnjom iz spektra autizma;
- 2) djeca sa teškoćama u razvoju djeca sa govorno-jezičkim teškoćama, poremećajima u ponašanju; teškim hroničnim oboljenjima; dugotrajno bolesna djeca i druga djeca koja imaju poteškoće u učenju i druge teškoće uzrokovane emocionalnim, socijalnim, jezičkim i kulturološkim preprekama. (čl. 4)

Vaspitanje i obrazovanje, odnosno rehabilitacija i rehabilitacija djece sa posebnim obrazovnim potrebama je obavezno od momenta otkrivanja posebne obrazovne potrebe djeteta.

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama obezbjeđuje onaj stepen obrazovanja koji odgovara njihovom fizičkom, intelektualnom, emocionalnom i socijalnom razvoju. (čl. 5)

Ciljevi vaspitanja i obrazovanja djece sa posebnim obrazovnim potrebama su:

- 1) obezbjeđivanje jednakih mogućnosti vaspitanja i obrazovanja za svu djecu;
- 2) obezbjeđivanje odgovarajućih uslova koje omogućavaju optimalan razvoj;
- 3) pravovremeno usmjeravanje i uključivanje u odgovarajući program vaspitanja i obrazovanja;

- 4) individualni pristup;
- 5) očuvanje ravnoteže fizičkog, intelektualnog, emocionalnog i socijalnog razvoja;
- 6) uključivanje roditelja u proces rehabilitacije, rehabilitacije i vaspitanja i obrazovanja;
- 7) kontinuiranost programa vaspitanja i obrazovanja;
- 8) cjelovitost i kompleksnost vaspitanja i obrazovanja;
- 9) organizovanje vaspitanja i obrazovanja što bliže mjestu boravka;
- 10) obezbjeđivanje adekvatne obrazovne tehnologije;
- 11) obezbjeđivanje tehničke pomoći djeci sa posebnim obrazovnim potrebama. (čl. 7)

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama ostvaruje se u predškolskoj ustanovi, u ustanovi osnovnog i opšteg srednjeg i stručnog obrazovanja i vaspitanja (u daljem tekstu: škola) i u resursnom centru.

Prostor, oprema i nastavna sredstva predškolske ustanove, škole i resursnog centra moraju biti prilagođeni djeci sa posebnim obrazovnim potrebama, u skladu sa obrazovnim programom.

Za vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama škola i resursni centar su dužni da obezbijede pristup objektu i adekvatne obrazovne tehnologije, kao vid dodatnih nastavnih sredstava (uvećanu štampu, Brajevo pismo i sl.). (čl. 8)

Vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama ostvaruje se uključivanjem u vaspitne grupe, odnosno odjeljenja sa ostalom djecom, po obrazovnom programu sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći.

U zavisnosti od smetnji i teškoća u razvoju, sposobnosti i potreba djeteta, program omogućava: skraćivanje ili proširivanje sadržaja predmetnog programa; mijenjanje; prilagođavanje i individualizaciju metodike kojom se sadržaji realizuju.

U srednjem stručnom obrazovanju učenik može sticati obrazovanje po obrazovnom programu sa prilagođenim izvođenjem i dodatnom stručnom pomoći, odnosno dio programa kojim će se osposobiti za određene grupe poslova, koji mogu voditi stručnoj kvalifikaciji ako je programom to definisano.

Obim i način sprovođenja dodatne stručne pomoći određuje se rješenjem o usmjeravanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama, u skladu sa obrazovnim programom.. (čl.13)

12. *Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata ("Službeni list Crne Gore", br. 064/17 od 06.10.2017, 044/18 od 06.07.2018, 063/18 od 28.09.2018, 011/19 od 19.02.2019, 082/20 od 06.08.2020, 086/22 od 03.08.2022) propisano je;*

Ciljevi planiranja i izgradnje su:

...

stvaranje uslova za pristup, kretanje i boravak lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom. (čl. 2 st. 1 tač 13)

Izgradnja objekata u javnoj upotrebi vrši se na način kojim se licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom obezbjeđuje nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad.

Objektima u javnoj upotrebi iz stava 1 ovog člana smatraju se objekti namijenjeni za javno korišćenje (objekti državnih organa i lokalne samouprave, zdravstva, obrazovanja, kulture, otvoreni i zatvoreni sportski i rekreativni objekti, saobraćajni terminali, pošte).

Izgradnja stambenih, stambeno-poslovnih objekata i poslovnih objekata vrši se na način kojim se licima iz stava 1 ovog člana obezbjeđuje nesmetan pristup i kretanje u zajedničkim prostorijama.

Stambeni i stambeno-poslovni objekti sa deset i više stanova moraju se izgrađivati na način kojim se obezbjeđuje jednostavno prilagođavanje objekta, najmanje jedne stambene jedinice na svakih deset stanova za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom.

Pristup, kretanje i boravak lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom dužan je da obezbijedi vlasnik objekta u javnoj upotrebi.

Bliže uslove i način prilagođavanja objekata iz st. 1, 3 i 4 ovog člana propisuje Ministarstvo. (čl. 71)

Novčanom kaznom u iznosu od 5.000 eura do 40.000 eura kazniće se za prekršaj pravno lice ako:

1) **ne obezbijedi pristup, kretanje i boravak lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom u objektu u javnoj upotrebi** (član 71 stav 5); (čl. 204 st.1 tač.1)

13. Pravilnikom o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom ("Sl. list CG", br. 48/13 i 44/15), propisano je:

Pristupačnost i jednostavno prilagođavanje objekata iz člana 1 ovog pravilnika za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom obezbjeđuje se izradom tehničke dokumentacije i izgradnjom objekata na način da sadrže obavezne elemente pristupačnosti i/ili da ispunjavaju uslove za upotrebu pomagala. (čl.2)

Objekti u javnoj upotrebi u smislu ovog pravilnika su:

7) objekti vaspitne i obrazovne namjene: dječji vrtić; škola, visoko-obrazovna institucija; učenički i studentski dom sa zajedničkim sanitarnim jedinicama; učenički i studentski dom hotelskog tipa (soba/TWC); studentska apartmanska naselja i sl; (čl. 6 stav 1 tačka 7)

Za potrebe savladavanja visinskih razlika prostora kojim se kreću lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom mogu se koristiti sljedeći elementi pristupačnosti: rampa, stepenište, lift, vertikalno-podizna platforma i koso-podizna sklopiva platforma. (čl. 10)

Sve učionice u školi, obrazovnoj instituciji, ustanovi za obrazovanje odraslih, visoko obrazovnoj instituciji moraju se izvesti kao pristupačne. (čl. 47/6)

14. Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Sl. list CG" br. 42/11 i 32/14) propisuje:

Nakon završetka ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda Zaštitnik/ca daje mišljenje o tome da li je, na koji način i u kojoj mjeri došlo do povrede ljudskih prava i sloboda.

Kad Zaštitnik/ca utvrdi da je došlo do povrede ljudskih prava i sloboda, mišljenje sadrži i preporuku o tome šta treba preduzeti da bi se povreda otklonila, kao i rok za njeno otklanjanje. (član 41)

Starješina/ka odnosno lice koje rukovodi organom na čiji rad se preporuka odnosi obavezan je da, u ostavljenom roku, dostavi izvještaj o preduzetim radnjama na izvršenju preporuke. (čl. 42/1)

5. Zaključna ocjena

15. Na osnovu sprovedenog postupka, analizom navoda iz pritužbe, izjašnjenja, dostavljenih dokaza, kao i relevantnih pravnih propisa u oblasti zaštite lica sa invaliditetom kao i zaštite od diskriminacije, Zaštitnik je utvrdio da je nepreduzimanjem blagovremenih radnji i mjera u smislu prevazilaženja arhitektonskih barijera za učenicu koja koristi kolica, onemogućavanjem adekvatnog pristupa obrazovnoj ustanovi i svim njenim djelovima (spratovima, prostorijama), povrijeđeno pravo na obrazovanje djeteta XY.

15. Zapaža se da se 20.06.2022. godine, podnositeljka pritužbe - majka mal X. Obratila Sekretarijatu za opštu upravu i društvene djelatnosti radi usmjeravanja djeteta u srednju školu u odgovarajući vaspitno obrazovni program, te je Sekretarijat 27.06.2022. godine, donio rješenje o usmjeravanju u JU Srednju stručnu školu Berane – smjer elektrotehničar za izradu WEB i mobilnih aplikacija, a zaduživši ustanovu da obezbijedi kadrovske, prostorne i materijalne uslove za realizaciju obrazovnog programa. Rješenje je dostavljeno podnositeljki pritužbe, Školi, Ministarstvu prosvjete, Ministarstvu zdravlja i Ministarstvu rada i socijalnog staranja i protiv istog nije uložena žalba.

16. Škola do početka 2022/2023 godine nije u potpunosti prilagođena, iako su roditelji mal. X. Još u aprilu 2022. godine, pisanim putem obratili JU srednjoj stručnoj školi Berane, kao i Ministarstvu prosvjete, imajući u vidu želju učenice da upiše tu Školu, kako bi, u međuvremenu, preduzeli mjere i radnje u cilju prilagođavanja i adaptacije objekta škole do početka školske godine 2022/2023,

imajući u vidu da škola nije bila prilagođena djeci sa smetnjama u kretanju. Naime, Škola koja ima više etaža, dijeli objekat sa JU SMS „dr Branko Zogović“ i isti nije prilagođen za lica koja koriste invalidska kolica. Takođe, Škola se radi adaptacije, obratila Ministarstvu prosvjete, takođe u aprilu 2022. godine.

Ministarstvo prosvjete, koje je upoznato sa ovim problemom, preduzima određene aktivnosti, kroz realizaciju projekta radi na poboljšanju pristupačnosti za osam škola koje su odabrane nakon analize broja učenika, vrsti smetnji i teškoća u razvoju. Nije navedeno da li je obuhvaćena Srednja stručna škola Berane. Predstavnici Ministarstva su u avgustu 2022. godine obišli Školu.

17. Zaštitnik primjećuje da je Škola samoinicijativno preduzela određene radnje i mjere u cilju prilagođavanja i obezbjeđivanja uslova za pristup obrazovanju, te je izgrađena pristupna rampa na samom ulazu u objekat, do konačnog rješenja, a nastava se održava u prizemlju zgrade. Ovo rješenje, svakako nije dugoročno imajući u vidu da učenica ne može neometano da se kreću kroz školu i posjećuju sve kabinete, biblioteku, fiskulturnu salu i dr.

Takođe imajući u vidu da se nastava organizuje u prizemlju u jednoj učionici umjesto u opremljenim kabinetima, po mišljenju Zaštitnika predstavlja na žalost, korak unazad u organizaciji nastave i za učenike i za nastavnike. Navedene okolnosti mogu dovesti do povrede dostojanstva učenika.

Zaštitnik razumije da su sredstva potrebna za izradu lifta ili koso-podizive rampe relativno visoka, međutim to ne opravdava činjenicu da ni nakon devet mjeseci isto nije realizovano. Zaštitnik smatra da škola i njeno okruženje moraju da budu u cjelosti prilagođeni za potrebe lica koja koriste invalidska kolica, kako oni ne bi bili diskriminisani.

18. Iako je nesporno da i Škola i Ministarstvo preduzimaju aktivnosti na stvaranju uslova za inkluzivno obrazovanje učenice XY i drugih učenika koji imaju smetnje, mišljenja smo da je nužno što hitnije reagovanje kako bi se svakom učeniku omogućio jednak pristup obrazovanju u skladu sa nacionalnim propisima i preporučenim međunarodnim standardima. Pitanje ulaska u obrazovnu ustanovu jednako je važno kao i pitanje kretanja u njoj, dužeg boravka odnosno ostvarivanja na kretanje. Istovremeno se postavlja i pitanje pristupačnosti drugih prostorija kao što su toaleti, kabineti, biblioteke, dvorište i dr.

19. Prilikom obilazaka obrazovno-vaspitnih ustanova u Crnoj Gori, Zaštitnik je zapazio da posotoje mnogi školski objekat koji nijesu prilagođeni osobama sa invaliditetom, te da su rijetke ustanove koje su u potpunosti adaptirane.

Postoje i primjeri dobre prakse, npr. u JU OŠ „Mileva Lajović-Lalatović“ Nikšić izgrađena je pokretna platforma nakon obraćanja Đačkog parlamenta Zaštitniku¹ i aktivnosti te Škole u pronalaženju donatora².

Zapažamo da se Ministarstvo prosvjete u svom izjašnjenju poziva na Strategiju inkluzivnog obrazovanja (2019-2025), kojim se kroz strateški cilj 1 namjerava obezbijediti dostupnost i pravičnost obrazovanja. Podsjećamo da su i u ranijem periodu bili usvojeni strateški dokumenti koji su se ticali i prilagođavanja objekata, ali koji nijesu dali rezultate ostavši „mrtvo slovo na papiru“.

Nesporno je da obrazovne ustanove koje se finansiraju iz Budžeta Crne Gore, ne mogu same riješiti ovaj problem, za koji su neophodna sredstva koja one ne posjeduju, te se ovakvi kao i mnogi drugi problemi u obrazovnim ustanovama mogu riješiti posredstvom Ministarstva prosvjete ili donacijama. Zaštitnik ukazuje i na činjenicu da se problem neprilagođenih objekata u oblasti obrazovanja i vaspitanja može tretirati i sa aspekta povećanja socijalne isključenosti i povećanja siromaštva.

20. U pojedinim slučajevima, kada objekti u javnoj upotrebi iz člana 71 Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata nijesu bili prilagođeni potrebama lica sa invaliditetom koja za kretanje

¹ https://www.ombudsman.co.me/docs/1526456788_04052018-preporuka-nk.pdf

² <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/401325/dan-os-mileva-lajovic-lalatovic-obiljezili-adaptiranom-fiskulturnom-salom-i-pokretnom-platformom>

koriste invalidska kolica, na način kako je to bliže uređeno Pravilnikom o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom, redovni sudovi usvajali su tužbe radi utvrđivanja diskriminacije i naknade nematerijalne štete. Naime u presudama je utvrđivana neposrednu diskriminacija, onemogućivši licu zbog arhitektonskih barijera, pristup i korišćenje usluga tuženog i istovremeno obavezan tuženi da zbog počinjene neposredne diskriminacije isplati određeni iznos na ime naknade nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti i to povrede časti, ugleda i dostojanstva³.

21. Zaštitnik podsjeća da je odredbom člana 2 stav 2 Zakona o zabrani diskriminacije, propisano da diskriminacija predstavlja svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, a stavom 3 predviđeno je da neposredna diskriminacija postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od propisanih osnova. Dalje, odredbom člana 18 tog zakona propisano je da nedostupnost prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom, odnosno onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje korišćenja navedenih objekata, na način koji nije nesrazmjeran teret za pravno ili fizičko lice koje je dužno da to omogući, smatra se diskriminacijom u smislu člana 2 ovog zakona, te da diskriminacija lica sa invaliditetom postoji i u slučaju kad nijesu preduzete posebne mjere za otklanjanje ograničenja, odnosno nejednakog položaja u kojem se ta lica nalaze.

21. Ukazujemo da je jedan od osnovnih ciljeva shodno Strategiji za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti (2022-2023), koji je potrebno ostvariti u oblasti obrazovanja je potpuno eliminisanje slučajeva kada obrazovni sistem uskraćuje upis u redovne škole na osnovu invaliditeta, promovisati transfer učenika sa invaliditetom iz posebnih u redovne škole i garantovati nediskriminaciju pružanjem razumnih adaptacija. To znači da će obrazovne institucije morati da izvrše odgovarajuća prilagođavanja tamo gdje je to potrebno kako bi se obezbijedilo da učenik/ca sa invaliditetom ima pristup i učestvuje u obrazovanju na ravnopravnoj osnovi sa ostalim učenicima/cama⁴.

22. Proces inkluzije je kontinuiran i predstavlja preduzimanje raznih aktivnosti, te stalno nastojanje i traženje adekvatnih načina reagovanja na različite potrebe djece. **Prepoznavanje prepreka i njihovo uklanjanje obaveza je i ustanove i resornog ministarstva.** Od strane škole se obezbeđuje adekvatna podrška učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama, a Ministarstvo je dužno da u tome pomogne školi⁵.

23. Komitet za prava osoba sa invaliditetom UN-a, nakon razmatranja Inicijalnog izvještaja Crne Gore o primjeni Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, (avgust 2017. godine) u Zaključnim zapažanjima⁶ između ostalog, preporučio je da država članica treba da poveća svoje napore ka inkluzivnom obrazovanju, a posebno da:

- Usvoji i sprovede koherentnu strategiju i akcioni plan sa preciznim vremenskim okvirima, indikatorima, monitoringom i evaluacijskim pokazateljima o inkluzivnom i kvalitetnom obrazovanju u redovnom obrazovnom sistemu;
- Prikupi podatke o djeci sa smetnjama u razvoju u redovnim školama i *progresivno poboljša dostupnost redovnih škola* i tercijarnog obrazovanja sa vremenskim ciljevima, uključujući

³ Prvostepena presuda Osnovnog suda u Podgorici P. br. 3685/21 od 11.04.2022. godine

Pravosnažna presuda Osnovnog suda u Podgorici Podgorici P. br. 4887/2020 od 01.04.2022. godine.

⁴ <https://www.gov.me/dokumenta/e9659c4e-e7f6-41f2-ab98-0fd115b80601>

⁵ „Dostupnost fizičkog okruženja ili arhitektonska pristupačnost je veoma značajna za obezbeđivanje pristupa i neometanog obrazovanja deci sa smetnjama u razvoju. Fizička dostupnost podrazumeva blizinu škole, obezbeđen i arhitektonski prilagođen prevoz do škole. Podrazumeva, takođe i pristupačnu školsku zgradu – rampe, liftovi, zvučni signali, prilagođeni toaleti i opšta prilagođenost prostorija u kojima djeca borave.“ Janjić, Milojević, Lazarević „Priručnik za zaposlene u vrtićima i školama“

⁶ <http://www.mrs.gov.me/biblioteka/izvjestaji> (CRPD_Preporuke.docx)

pružanje prihvatljivog smještaja i individualne podrške, *pristupačna okruženja, pristupačne i prilagođene školske materijale i inkluzivne nastavne planove i programe;*

- Revidira sistem procjene djece sa smetnjama u razvoju za upis u školu i osigura nediskriminatorški pristup djeci sa smetnjama u razvoju u inkluzivno obrazovanje u skladu sa Opštim komentarom br. 4 o inkluzivnom obrazovanju (2016);

24. Konvencija o pravima djeteta UN-a garantuje svakom djetetu pravo na obrazovanje, i obaveza je države da osigura besplatno i obavezno osnovno obrazovanje. *Diskriminacija po bilo kom osnovu navedenom u čl. 2 Konvencije, bilo da je otvorena ili skrivena, vrijeđa ljudsko dostojanstvo djeteta i može da podrije ili čak uništi njegovu sposobnost da iskoristi mogućnosti koje mu pruža obrazovanje.*

25. Djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju, izjednačena su samo onda kada im se osigura podrška, odnosno razumna adaptacija koja je njihovo pravo. Saglasno citiranim propisima, obaveza je države da učini pristupačnim objekte i površine u javnoj upotrebi za osobe sa invaliditetom, te nečinjenje po tom osnovu može se smatrati diskriminacijom.

Imajući u vidu navedeno a u cilju ostvarivanja prava i najboljih interesa djeteta, ispunjenja svrhe inkluzivnog obrazovanja, Zaštitnik

Preporučuje

I MINISTARSTVU PROSVJETE

II JU SREDNJOJ STRUČNOJ ŠKOLI BERANE

- da bez odlaganja, u međusobnoj saradnji, preduzmu radnje i mjere u cilju potpunog prilagođavanja objekta JU Srednje stručne škole Berane, shodno Pravilniku o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom (izgradnja rampe/lifta, adaptacija ostalih prostorija, toaleta, biblioteka, fiskulturne sale i opreme i dr.) najkasnije do početka školske 2023/2024 godine, kako bi sva djeca imala jednake mogućnosti u obrazovanju.

Ministarstvo i Škola, dužni su da u roku od 30 dana, od dana prijema Mišljenja, Zaštitniku dostave izvještaj o preduzetim i namjeravanim aktivnostima na izvršenju preporuke.

ZAMJENICA ZAŠTITNIKA
LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA
CRNE GORE
Snežana Mijušković

D-na:

- podnositeljki pritužbe,
XY - Berane
- Ministarstvu prosvjete
- JU Srednja stručna škola Berane
- a/a